

Titivillus – démon pisárov, pisár démonov

Lucia Laudoniu

15. apríla 2024 + História

Mikulášske vrece plné sladkostí má „zlého kolegu“ – vrece démona Titivilla. Nie je to žiadne neviniatko, aspoň nie v stredovekých legendách. Titivillus deň čo deň blúdi po zemi a zbiera *mendae*. Pre relatinčínárov – gramatické chyby a preklepy, pisárske koruptely a haplografie, ale aj zbytočné a márne slová. Tých lieta v ovzduší viac než zrníek prachu, takže jazykový *spiritus malignus* má v dnešnej internetovej dobe o prácu postarané.

Príbeh hovorí, že keď démon Titivillus naplnil svoje vrece (čo žiaľ nikdy netrvalo dlho), odniesol ho rovno do Pekla. A začala sa byrokracia, z ktorej by sa zatočila hlava aj bruselským baletákom v dúhových sukničkách.

Každý jazykový *lapsus* z Titivillovoho vreca sa v Pekle musel riadne zaevidovať. Osoby, ktoré rady venčia svoj jazyk na lúkach s bodliakmi, budú v súdny deň poriadne prekvapené, čo všetko má Titivillus v talóne...

Žarty bokom. Démonický generál armády prázdnych a jedovatých slov bol v stredoveku jedným z najobávanejších pekelníkov. Kam až siaha pôvod rozprávania o Titivillovi a kde sa vzalo jeho prapodivné meno? Pokúsime sa odpovedať aj na otázku, či je príbeh o podlom padlom anjelovi z písacieho stola v niečom poučný aj pre nás, digitálnych otrokov.

Titivillus (v nápise na obrázku Tytinillus) v plnom nasadení.

Zdroj: lookandlearn.com

Pole pôsobnosti

Výtvarníci si Titivilla predstavovali ako humanoida s blanitými krídlami na chrbte, s oslími ušami, sovími očami a s krvavým jazykom, z ktorého kvapká jed. Alebo ako modrého, zeleného (prapradedo Shreka?), niekedy aj čierneho mužíka, ktorý síce pôsobí komicky, no ľuďom nepraje nič dobré. Pod maskou fantázie sa v stredovekom umení vždy skrýva duchovná realita. A tá býva tvrdá, plná pravdy *de hominibus fragilibus*.

Titivillus je doma všade tam, kde sa bezhlavo žongluje so slovami. Najradšej vraj zapisuje mená žien, ktoré klebetia počas omše. A potom im to zrása.

Stredoveké *exemplum* o démonovi, ktorý striehne na svetské reči v chráme, má biblický základ. Človek bude skladať účty z každého smradľavého slova.

Keď kresťan neprežíva zmysel modlitieb srdcom a slová len mechanicky verklíkuje, robí radosť Titivillovi. Hlavnými zbraňami tohto zlosyna sú duchovná znechutenosť (*acedia*) a nuda (*taedium*), živná pôda pre roztržitosť duše (*dissipatio animae*). Odtiaľ je len krôčik k vedomému komoleniu slov.

Jedna z bájok, v ktorej hrá Titivillus hlavnú úlohu, hovorí o diakonovi, ako sa nahlas smial v kostole. Kňaz ho, pravdaže, pokarhal. Diakon sa bránil, že počas liturgie uzrel akéhosi démona zapisovať hlúpe reči veriacich. Brko mu od tolkej práce vypovedalo službu, a tak si pomohol vlastným chvostom.

Postrach kláštorných skriptórií

Titivillus vstúpil do dejín najmä ako zlé svedomie pisárov. Poplietol im jazyk i ruky a vnukol im chyby, ktoré potom ukryl vo svojom vreci, aby ich neskôr zneužil ako súčasť obžaloby proti duším autorov. Chyby nielenže evidoval a zbieral – sám ich spôsoboval! Trhal sémantickú niť latinčiny a znehodnocoval dôležité spisy.

Titivillus si brúsi zuby na pisárove chyby.

Zdroj: commons.wikimedia.org

Moderní filológovia odpratali Titivilla do ríše rozprávok (a pomenovali po ňom softvér na korektúru latinských a gréckych textov). Boh však dopustil existenciu tohto tvora (minimálne v literárnej rovine), aby v pisároch prebudil zmysel pre zodpovednosť a poriadok.

Pre stredovekých ľudí bola gramatika posvätná a úmyselná chyba sa v liturgických či teologických textoch považovala takmer za hriech. Čo znamenal pre našich kresťanských predkov dar jazyka, vysvetľuje profesor Emilian Cornițescu, autor článku *Sémantický význam veľkonočného baránka (Semnificația mielului pascal)* na portáli Crestinortodox.ro: „Ako je známe, jazyk je svojou povahou špecificky duchovný. Slová sú ľudskými nástrojmi na vyjadrenie posolstiev, ktoré treba poznať, a nie ich redukovať na mytologické javy.“

Cornițescov názor je v súlade s Evanjeliom podľa Matúša (Mt 4,4):

„*Scriptum est: Non in pane solo vivet homo, sed in omni verbo, quod procedit de ore Dei.*“

„Napísané je: Nielen z chleba žije človek, ale z každého slova, ktoré vychádza z Božích úst.“

Aj jazykom sa dá kradnúť

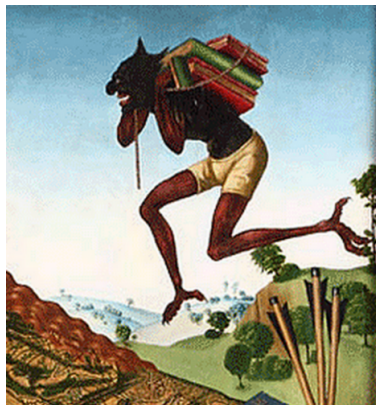
Titivillus chytil druhý dych v digitálnej ére – vo väzení sociálnych sietí, v časoch inflácie a depreciaácie slova. Parafrázujúc „motto“ známeho nemeckého seriálu, jeho revírom je klávesnica a jeho tempo je... pekelné.

„Zbiera útržky slov tisíckrát za deň,“ napísal Ján z Walesu (Johannes Guallensis) pred rokom 1285 v *Traktáte o pokání (Tractatus de paenitentia)*. Titivillus zbiera skomolené slová (a slová vyslovené so zlým úmyslom) a jedného dňa z nich upletie bič.

Ján z Walesu je prvým autorom, ktorý zapísal Titivillovo meno, lenže ani ďalšie kalamáre nezostali suché. Už Caesarius z Heisterbachu varoval pred anonymným démonom, ktorý pravou rukou loví zmätočné hlasy (*voces tumultuosae*) a kladie ich do nádoby po jeho ľavici. V tejto verzii legendy ešte nemá pseudomikulášske vrece.

Titivillus sa „mihol“ aj v *Ludových kázniach (Sermones vulgares)*, ktoré zostavil Francúz Jacques de Vitry. Tento autor si všíma pôsobenie démona v speváckej *schole*. Titivillus počúva žalmistov, a keď narazí na zle vyslovenú alebo vynechanú synkopu, akcent či slabiku, šup s ňou do pekelného vreca!

Čo keď vrece nie je poruke? Knihy so zapísanými chybami sa dajú odniesť aj na chrbte, ako to vidíme na obraze španielskeho umelca Diega de la Cruz *Panna Milosrdenstva (La Virgen de la Misericordia)*.

Démon pisárov zablúdil aj na obraz Diega de la Cruz.

Zdroj: commons.wikimedia.org

Na myšlienkovú niť de Vitryho v 14. storočí nadväzuje anglický dominikán John Bromyard, autor homiletickej zbierky *Summa praedicatorum*. Bromyard sa trasie pred pokušiteľom, ktorý zákerne vnáša nedokonalosti do cirkevného spevu...

Nie, maličkosť to nie je. De Vitry a Bromyard vychádzali z predpokladu, že každé slovo, ba dokonca každá slabika modlitby, je majetkom Najvyššieho. Keď čosi z nedbalosti vynecháme, okrádame samého Boha. Hriechom je nielen vyslovenie nadbytočného slova, ale aj vynechanie podstatného.

Etymologické dobrodružstvo

„Dvorný“ démon pisárov (taká bola Titivillova hlavná „profesia“) sa napokon zmenil na pisára démonov. Viac prezradí hra *Rozsudok (Judicium)* Majstra z Wakefieldu, ktorý tvoril v 15. storočí. Ten spravil z Titivilla akéhosi pekelného úradníka – zapisovača všetkých možných hriechov...

André Vernet – jeden z moderných medievalistov, ktorí skúmali titivillovske legendy – predstavil výsledky svojej práce v štúdiu nazvanej *Titivillus, démon odpisovačov (Titivillus, démon des copistes)*. Vernet venuje pozornosť aj etymológii Titivillovoho mena. Od klasických štandardov má ďaleko, ide o stredoveký neologizmus.

Vernet sa ponoril do problematiky s inštinktom loveckého psa. Zameral sa na dielo svätého Augustína *O Božom štáte (De civitate Dei)*, najmä na Augustínove zápisy mien pohanských rímskych božstiev.

Hipponský biskup spomína bohyňu Tutelinu, ktorá bdela nad bezpečnosťou obilia po zbere úrody. Podobnosť bohyne s kazisvetom zo stredovekých skriptórií sa hľadá ťažko. Tutelina dávala pozor na zozbierané klasy, Titivillus (niekde aj Tutivillus, Tytinillus, Titivitararius...) striehol na zlé slová.

Kresťan Tertulián v spise *O predstaveniach (De spectaculis)* zhromaždil argumenty proti návšteve divadiel, ktoré boli v antike úzko spojené s polyteistickým kultom. Tutelina bola aj podľa Tertuliánovho svedectva ochranným duchom plodín.

Knihovník očami Giuseppeho Arcimbolda.

Zdroj: commons.wikimedia.org

Chlpatý *titulus*

Odborníci hľadajú pôvod mena pohanskej bohyne aj démona, ktorý obrazne lámal prsty kresťanským pisárom, v slove *tutela* – ochrana, dohľad. Dá sa povedať, že strach pred zlým Titivillom, psychologicky vzaté, chránil dielo toho-ktorého majstra pred chybami z ľahostajnosti.

Takže, požičala Titivillovi meno rímska bohyňa? Možné jazykové spojenie medzi oboma bytosťami z neviditeľného sveta je predmetom diskusií. Podľa môjho skromného názoru vedú k menu Titivillus aj iné

cesty.

Titi je genitív starorímskeho mena Titus. V tejto súvislosti nesmieme zabudnúť na substantívum *titulus*, ktoré v stredoveku pomenúvalo názov knihy (*titulus nomenque libelli*), nadpis, nápis. A sme doma – v pisárskej dielni.

Nerozlúsknuteľným orieškom nie je ani druhá časť mena ortografického besa. *Villus* je latinské slovo pre chumáč vlny, vlasov. Malý, neposlušný chlp. Meno démona mohlo vzniknúť zo syntagmy *tituli* (genitív od *titulus*) a maskulína *villus*, a to haplológiou *tituli villus* > *titi villus*, čo môžeme voľne preložiť ako chlp (vlas, fragment) z nápisu (titulu knihy).

Dbajme teda, aby slová našich modlitieb neboli strapaté, ale učesané hrebeňom lásky a pokory – a zákerný Titivillus nám už nebude škodiť.

URL adresa článku: <https://christianitas.sk/titivillus-demon-pisarov-pisar-demonov/>